

FENOMÉN ČESKÁ KANADA

Objevte kouzlo místa,
kde se setkávají Čechy a Morava

PETR POKOVBA

nastole

Fenomén Česká Kanada

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.knihynastole.cz
www.albatrosmedia.cz

Petr Pokovba

Fenomén Česká Kanada – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

.....

FENOMÉN ČESKÁ KANADA

*Objevte kouzlo místa,
kde se setkávají Čechy a Morava*

.....

PETR POKOVBA

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom,
co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné
se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

© Petr Pokovba, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-7448-173-4

ISBN e-knihy 978-80-7448-182-6 (1. zveřejnění, 2024) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7448-183-3 (1. zveřejnění, 2024) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7448-175-8 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

Věnováno všem krajinám na pomezí.

↑ Návrsí zvané Kamčatka v podmanivé krajinné pastvin a luk jižního Staroměstska.

OBSAH

Zrození České Kanady	8
Homolka – Vojířov	10
Hostice	16
Vysoký kámen	38
Klášter a Osika	53
Albeř a Terežín	59
Dvakrát Nová Bystřice	62
Hůrecká sinusoida aneb vzestupy a pády jedné osady	70
Rosa na kolejích	74
Landštejn	80
Zámek Dobrohoř	93
Staré Město pod Landštejnem	98
Pohraničí	102
Táborníci, trempové a srdcaři	117
Horní země	131
Český Rudolec	138
Slavnosti Trojmezí	143
Slavonice	146
Fascinující neviditelno aneb příroda České Kanady	148
Letecká bitva nad Jindřichohradeckem	157
Tam, kde končí silnice	162
Rakouská Česká Kanada	167
Vnitřní svět	171
Česká Kanada inspiruje	175
Statek v Dobré Vodě	177
Fenomén Česká Kanada	181
Poděkování	182
Zdroje a literatura	183

↑ Přírodní rezervace Fabián.

Je březen. Uprostřed bukových lesů, jediných svého druhu na sever od zátocin Staňkovského rybníka, je ticho a klid. Zatím ještě průhledný hvozd odkrývá skály a kamenná moře, jejichž prastará minulost odpočívá v nitru kopce. Až se mu s jarem vrátí jeho zelená klenba, přijde ke slovu pralesní magie jménem Homolka – Fabián.

Vtíravý a všudypřítomný pocit pronikající do lidské duše, že tady je něco jinak, promlouvá nenápadně, a přesto zřetelně. Kdo ví, snad to bylo právě v těchto posvátných místech, kde Jaroslava Arnošta Trpáka napadlo slovní spojení, jež se mělo stát symbolem duše jindřichohradeckého pohraničí.

Česká Kanada.

Krajina se člověka umí dotknout niterným způsobem. Synchronizuje stav jeho vnitřního světa s přirozeným řádem věcí, s autenticitou prožitku, s tichem.

Skladbou proměňujících se obrazů a jejich pokaždé novou a osvěžující zvukovou kulisu vytváří vzácný stav ryzí radosti, který potom ještě prohloubí vědomí širších souvislostí. Z radosti se zvolna stává pokora. A z pokory radost.

Před jedním tisícem let šlo jen o neprostupný pohraniční hvozd, osídlený v několika vlnách, zúrodněný, zabydlený. Byly postaveny tvrze, hrady, rybníky a desetitisíce lidských příběhů umocnily rozmanitost zdejšího života.

Z tvrzí se staly zámky, ze zámků statky tak jako v Českém Rudolci, Dobrohoři či v Nové Bystřici. Ze dvorců a statků chalupy, z chalup penziony. Z rybníků koupaliště, z polí pastviny, ze signálních tras cyklostezky. Z textilních fabrik muzea tak jako v Nové Bystřici, ze staroměstských objektů strážců hranic prázdné oplocené prostory naplněné vzpomínkou i nostalgií těch, kteří zde v rozkvětu svého mládí sloužili vlasti.

Za všemi těmito proměnami však zůstává něco stálého. Úžas nad tím, že tohle všechno vlastně vůbec existuje.

Svět České Kanady je mocnou přitažlivou silou všem, kteří slyší jeho hlas.

ZROZENÍ ČESKÉ KANADY

Přehlížíte nejromantičtější koutek české země, vlní se terén do kopců a tmaví se lesními porosty, díváte se na nesčetné hladiny nejen velkých rybníků, ale hotových jezer, orámovaných hustými lesy. A kamkoli pohlédnete, všude se lesknou rybníky, široké potoky, točí se řeky, lesnaté kopce řadí se za sebou v nekonečných řadách.

Tak 14. září 1928 v *Národních listech* v příspěvku „Kousek Kanady v Čechách“ charakterizoval okolí Jindřichova Hradce místní rodák a patriot Jaroslav Arnošt Trpák, novinář, prozaik, esejista a propagátor aktivního života v přírodě. Uvědomoval si potřebu existence poutavého označení, které by vystihovalo pravou povahu této části Českomoravské vrchoviny, a zřejmě jej v této snaze inspiroval i jeho roční pobyt v Severní Americe. A to už byl jen malý krok ke vzniku České Kanady.

Trefné Trpákovu pojmenování brzy našlo ohlas v místním tisku i v názvech popularizačních příruček a turistických průvodců. Díky spolupráci místních komunálních politiků, podnikatelů v oblasti rekreace i různých nezištných turistických nadšenců se pojem Česká Kanada během třicátých let 20. století mezi rekreanty a turisty rychle vžil.

Původní Česká Kanada, jak ji ve 30. letech 20. století vnímal J. A. Trpák, zabírala v podstatě celé Jindřichohradecko a Trpákova Česká Kanada tak opisovala velkou symbolickou kružnici okolo Jindřichova Hradce. Její hypotetickou součástí se tak někdy stávaly dokonce i Počátky, Nová Včelnice, Deštná, zámek Červená Lhota, Stráž nad Nežárkou, nebo dokonce Třeboň. Základ pomyslného Trpákova regionu však tvořily rybníky okolo Jindřichova Hradce a obce Kunžak a také lesy v okolí Nové Bystřice a hradu Landštejna.

Po roce 1948 označení Česká Kanada postupně vymizelo z veřejného užívání, neboť komunistický režim neměl zájem propagovat lokality oslavující Západ. Snaha J. Arnošta o podporu a rozšíření turistického ruchu v blízkosti budoucí železné opony byla zcela jistě o to méně žádoucí. Přesto ještě v roce 1949 vydal Místní národní výbor v Jindřichově Hradci knihu *Jindřichohradecko – Česká Kanada*, lákající potenciální zájemce k návštěvě úvodními slovy: „Celá jižní část Čech má svou zvláštní krásu a z naší historie je známo, že zde vyrůstali lidé dobří a stateční. Okres jindřichohradecký je pro svůj charakteristický ráz krajiny nazýván turisty jihočeskou Kanadou. Mírně zvlněný kraj je bohatě porostlý lesy, mezi nimi prostírají se v horských krajinách pohraničí pole a louky sytější zelení.“

Všeobecné potlačení zájmu o tuto oblast ovšem na druhé straně pomohlo zachovat její relativně nedotčený ráz. Během období 1948–1989 bylo proto označení Česká Kanada

↑ *Typická tvář České Kanady u Senotína.*

na veřejnosti používáno jen výjimečně. Název však přežíval mezi turisty, vodáky a trempy, kteří lokalitu Česká Kanada více přesunuli do pohraničních lesů východně od civilizovaného Jindřichova Hradce. Na konci 80. let 20. století tak byla Česká Kanada těmito komunitami nejčastěji chápána jako oblast lesů a lesních rybníků mezi Českým Rudolcem, Slavonicemi, Novou Bystřicí a Kunžakem.

S příchodem roku 1989 nastal obrat. Na základě vojenských mapových podkladů vydal Klub českých turistů v roce 1992 mapu *Česká Kanada a Slavonicko* a společně s řadou článků a dalších nově vydávaných publikací znovuoživil Trpákovu označení této části vrchoviny. Tentokrát však již jen v užším geografickém smyslu, klíčovém pro vymezení hranic nově vznikajícího chráněného území.

Přírodní park Česká Kanada, který byl roku 1994 vyhlášen bývalým Okresním úřadem v Jindřichově Hradci (s větší rozlohou, než je ta současná), respektive nařízením Jihočeského kraje č. 1/2004 ze dne 6. dubna 2004, kopíruje původní Trpákovu Českou Kanadu jen v malém rozsahu. Stávající přírodní park do svých hranic včlenil to nejzajímavější, co přírodní krásy severoamerické Kanady v určitém smyslu dodnes připomíná. Tvoří jej Novobystřická vrchovina, součást Javořické vrchoviny.

A právě jihozápadní kout Českomoravské vrchoviny, typický svou vyšší nadmořskou výškou, rozsáhlými polesími, rybníky všech možných druhů a velikostí, pastvinami a nízkou hustotou osídlení, bude v centru zájmu našeho pojednání. Společně s oblastí kolem přírodní rezervace Homolka – Fabián (trojvrší Homolka – Fabián – Bublavá skála) a přilehlým rakouským pohraničím v něm najdeme vše, co je hodno pojmenování Česká Kanada.

HOMOLKA – VOJÍŘOV

Přírodní park Homolka – Vojířov, vyhlášený v roce 1994, se rozprostírá mezi přírodním parkem Česká Kanada a chráněnou krajinnou oblastí Třeboňsko. Nachází se na rozhraní dvou odlišných geomorfologických celků – Třeboňské pánve a Javořické vrchoviny. Tvoří jej Novobystřická vrchovina s protáhlým žulovým hřbetem Homolky a Bublavé skály.

Snad právě díky pomeznímu charakteru, absenci značených cest a vůbec celkové odloučenosti od civilizace je především jeho vrcholová část jedním z nejpůsobivějších území jihočeského pohraničí.

Centrální hřbet je téměř zcela ponechán napospas vlastnímu osudu. Za účasti spolupracujících zásahů člověka si tu příroda vede svou.

Na podzim na návštěvníka mohutnou silou doléhá klenba staletých buků, zatímco na jaře kopec zpívá a tancuje, oděn ve svěží zelenou. Cesty se ztrácejí v houštinách mladých buků, kamenná moře pokrytá mechem obklopují skalní bloky a mezi tím vším se ukrývají stopy dávné minulosti, jež je plná mysticismu a tajemství. V téhle divokosti a nespoutanosti tkví cosi velmi osvěžujícího.

A také oživujícího, protože ztratit se v jednom z posledních pralesů na našem území je často až příliš snadné. Stane-li se tak, hladina adrenalinu přesáhne běžnou mez a stav ostražitě pozornosti dá okamžiku jiskru a šmrnc. Kouzlo hory.

Na podzim se Homolka rozzáří do všech světových stran. Na jihu postupně odhalí smírčí kameny, na severu křišťálovou vodu Červené studánky. Západní svahy obývají duše svatých žen, Anny a Markéty, a jejich dávno zrušené poutní kostely s historií, která prochází napříč staletími. Je to však východ, který si drží svá největší tajemství a jen málokoho pustí k Deskové skále na vrcholu, Poustevně i Bezedné studni, ukryté mezi buky, kde les dosud hovoří svou odvěkou řečí. Jazykem listů topícího se v paprscích říjnového odpoledne, opojnou vůní, četnými balvany i kmeny velikanů, co pamatují Dubovici dávných let.

Tři nejvyšší místa – Fabián, Homolka a Bublavá skála – vystihují sílu a magii kopce a dlouhodobě unikají lidské snaze změřit jejich výšku nad hladinou moře. Co zdroj, to jiné údaje. Pod mohutnou klenbou lesních velikanů, která vytváří své vlastní chrámové ticho, se však údaje z map stávají bezpředmětnými a průvodcem se stává les sám.

Jeho centrální část s před více než 200 lety založenou Červenou studánkou na severu a skalním obličejem kamenného strážce na jihu ohraničuje přírodní rezervace Fabián,

↑ *Kostel svaté Markéty na Dubovici, zrušený již v 18. století.*

vzniknuvší již v roce 1974. Nejstarší zmínky o zdejším hospodaření pocházejí z 13. století, kdy byla oblast využívána zejména k lovu. V bližší minulosti sloužila jako hospodářský les, a to navíc způsobem, který zachovával stávající přírodní poměry. První zmínky o jejich ochraně pocházejí z dob působení hraběte Černína, který pravděpodobně zavedl ochranu porostu na vrcholu Homolky už v první polovině 19. století.

Ve stejném století se na černínském Markétském polesí psala lesnická historie. V letech 1838–1842 zde lesní rada Jiří Ferdinand Wachtel (1806–1884) dohlížel nad zřízením nového Markétského polesí, vznikly tu jednotlivé sekce lesa oddělené cestami a příkopy, vše vymezovaly nové hraniční kameny. Lesmistr Jiří Václav Wachtel (1847–1912) pokračoval v díle svého otce, např. zavedl na polesí tehdy nejmodernější metody přirozené obnovy lesa pomocí tzv. clonné seče (nedaleko hájovny se nachází pamětní kámen prvního provedení tzv. tmavé seče – „Dunkelschlag“). Byl uznávaným pěstitelem lesa a horlivým zastáncem přírodě blízkého hospodaření charakterizovaného odklonem od holoseči spojených s umělou obnovou lesa a prosazováním přirozeného zmlazování porostů. Své pokrokové pěstební metody prováděl především ve druhém velkém lesním komplexu jindřichohradeckého panství zvaném Velký les, později Markéta – Nové Mlýny a ještě později pak Dubovice-Vojířov.

Jeho snahou bylo vytvářet les smíšený, nestejnověký, který by svou vitalitou byl schopen odolávat různým nástrahám a nebezpečím. Jeho hlavní zásadou bylo: „Zakládejte a vychovávejte les pokud možno v zástinu a chraňte ho před jakoukoli jednotvárností.“

Poslední předválečný černínský lesmistr Waldemar Maresch (1872–1939), zeť Jiřího Wachtela, byl zapáleným botanikem, který kolem hájovny na Dubovici vysadil řadu exotických dřevin, nechal vyždít a upravit lesní studánky, byl věrným nositelem odkazu rodu Wachtelů a Markétské polesí bylo až do první pozemkové reformy ve 20. letech 20. století chloubou českého odborného lesnictví.

Přírodní rezervace Fabián je příkladem lesního ekosystému, který byl sice v minulosti na podstatné části plochy ovlivňován hospodářskou činností, avšak způsob a intenzita provedených zásahů výrazně nenarušily přírodní procesy a dlouhodobý spontánní vývoj v druhé polovině 20. století, kdy bylo území součástí rozšířeného pohraničního pásma. To je dnes důkazem schopnosti společenstva postupně navázat na původní vývojovou trajektorii i po předchozím ovlivnění člověkem. A je to právě člověk, kterého nejvýraznější vrch jihozápadního koutu Českomoravské vrchoviny již od nepaměti přitahuje silou srovnatelnou s vlivem Blaníku či hory Říp.

Lesovna v Dubovici se ukrývá na západním svahu Homolky a zůstává jediným lidským sídlem v rozsáhlých lesích Markétského polesí, kde se lze jinak o samotě procházet dlouhé hodiny.

Nejpozději počátkem 16. století zde stávaly kostely zasvěcené sv. Markétě a sv. Anně. Vznikly na místě původní poustevny. V péči je měli jindřichohradečtí jezuité, kteří zde za podpory

↑ Kamenný strážce vrchu Homolka.

↑ *Poustevna nacházející se na dohled od Bezedné studánky ve vrcholové části přírodní rezervace Fabián.*

rodu Slavatů pořádali zbožné lidové poutě. Oba kostelíky byly na konci 18. století zrušeny Josefem II. a budovy se proměnily v hájovnu a hospodářská stavení. Snad na připomenutí sepětí přírody a duchovního života člověka roste již po řadu desetiletí před vchodem do bývalého kostela sv. Markéty mohutný javor dosahující výšky téměř třiceti metrů.

Jihovýchodně odtud vše pozoruje kamenný strážce Homolky. Jako by to byl on, kdo bdí nad hypnotickým klidem vyvěrajícím z bučin a kamenných moří. Traduje se, že na jeho kamenné bustě držela stráž jedna z četných hraničních hlídek již v dobách Slovanů. Posádka odtud střežila nedalekou Gmündskou nebo též Rakouskou stezku, po níž se k nám od jihu dovážela sůl.

Podle pověsti zde sedával lesní muž zvaný Divec a za měsíčných nocí pozoroval hvězdy. Tato bytost byla nadána mimořádnými schopnostmi. Lidem škodolibým zpravidla přivodil nehodu, aby je přešly roudy. Člověku poctivému, který se ocitl v nouzi, nezištně pomohl. Když sedlákovi z Mirochova shořel potah, donesl mu dřevo na nový vůz až k chalupě. Jinému muži z Dolní Lhoty vyprostil z bahna povoz i s koňmi, který uvízl na Královské cestě v Dubovici...

Ať už to bylo tak či jinak, vrch Homolka je skutečnou vstupní branou do krajiny České Kanady. Kdo jí projde a bude shledán způsobilým, ten vstoupí do světa malebné krásy vrchoviny jindřichohradeckého pohraničí.

↑ Alej při staré cestě ze zaniklé obce Mnich do Nové Bystřice.

HOSTICE

STAŇKOVSKÝ RYBNÍK

V zátočinách nejhlubšího a nejdelšího českého rybníka, kde se z říčky Hostice stává řeka a rašelina přechází v tajemné hlubiny zatopených hrází dávných rybníků, kde Poledníkový kámen hlídá levý břeh a Vlčice ukrývá svá tajemství... Také tam se před sto lety rodil název Česká Kanada.

V srpnu roku 1551 se na dvorci stavitele rybníků Mikuláše Rutharda sešli v Lutové prostředníci majitelů přilehlých panství – Wolfganga Krajíře z Krajku a Jáchyma z Hradce, aby uzavřeli dohodu o výměně pozemků a stavbě dvou rozměrných rybníků. Krajířovský rybník měl být postaven u mlýna Staňkova, druhý velký pak mezi Kunějovem a Kačlehy. Oba na stejném potoce pramenícím na svazích Vysokého kamene, nejvyššího vrchu celé oblasti. Časté jarní povodně i nezbytnost stabilního vodního zdroje pro potřeby pohonu zvolna vznikajících průmyslových zařízení přiměly Wolfganga a jeho hlavního rybníkáře Mikuláše Rutharda z Malešova k rozhodnutí postavit na dnešním Koštěnickém potoce velkou údolní přehradu. Přehrazením zúženého toku Hostice mělo být zatopeno údolí v délce téměř 7 kilometrů, které by na ploše 340 hektarů zadrželo jen těžko představitelných 8 milionů metrů krychlových vody. Podle dobových zpráv byl zkušený rybníkář k celému záměru zdrženlivý a jistě si uvědomoval, co by pro obce pod touto nádrží znamenalo protržení hráze. Přesto byla tato stavba úspěšně dotažena do zdárného konce. Na znamení dobré vůle majitelů obou panství byla oběma velkým rybníkům dána do vínku jména Soused, v relativně krátké době se však jejich názvy změnilý na Staňkovský a Kačležský.

Stavba Velkého Bystřického rybníka, jak se také po určitý čas dílu Mikuláše říkalo, byla dokončena pravděpodobně v letech 1558–1559 a jeho hladina zatopila celkem 7 menších rybníků již dříve postavených na stejném vodním toku. Časem se však ukázalo, že tento typ rybníků, průtočných a hlubokých (u hráze až kolem 10 m), je pro chov kapra jen málo vhodný a společně s vedlejším rybníkem Hejtmanem patřily co do produkce ryb mezi nejchudší. Rybník tak má stále spíše jezerní charakter, což jej s počínajícím turismem přelomu 19. a 20. století předurčilo k ještě zcela novému využití, než jaké kdy mohli jeho stavitelé zamýšlet.

↑ Původní rozloha Staňkovského rybníka byla později zmenšena o rybník Špačkov (v pozadí) vybudováním dělicí hráze s ostrůvkem Slavjanka.

Díky své délce a poloze na samé česko-rakouské hranici, kam jen málokdo zavítal, se stal jedním z nejpůvabnějších a nejvyhledávanějších rybníků u nás. Jeho obvod skýtá téměř 25 kilometrů průzračné krásy pohraničí. Na jeho březích voní píský a borovice a zpívající ticho rozličných forem života se vznáší nad jeho hladinou. U rašeliny na nejsevernějším výběžku, u Poledníkového kamene v rottalském hvozdu i na poloostrově Vlčici.

Kdo jednou vstoupí do říše staňkovských zákoutí, ten porozumí Jaroslavu Arnoštu Trpákoví a jeho snaze umocnit návštěvnický zájem o ni.

LESNÍ HOTEL

Od hráze Staňkovského rybníka je to po hladině na jeho začátek 7 kilometrů. Odtud dál k severovýchodu meandruje Koštěnický potok skrze výjimečně zachovalé území údolní nivy obývané vzácnými druhy mokřadních společenstev, rašeliníkových luk plných ostřice, olšin a vrbín i vážky klínatky rohaté. Přítomnost zakázaného hraničního pásma umožnila jako svůj vedlejší důsledek téměř nerušený vývoj mnoha rostlin a živočichů, a tak dnes říčku až k Novému Vojířovu může lemovat teprve nedávno vyhlášená přírodní památka *Koštěnický potok*. Hranice jsou už dlouho otevřené, přesto si zdejší kraj díky své odloučenosti udržuje svůj nerušený klid. Návštěva libovolné části tohoto úseku sice vyžaduje ochotu opustit vyslapané cesty, odměnou jsou však přírodní scenérie nadmíru poutavé a ojedinělé.